

Andorra-Pirineus: una aproximació en gran angular

Manuel MONTOBBIO i DE BALANZÓ

Ministra, ambaixadors. Moltes gràcies.

He posat a la meva ponència aquest títol també pensant -quan em van invitar la Societat Andorrana de Ciències- quina perspectiva hi podia donar.

He sigut, com tots sabeu, ambaixador d'Espanya a Andorra. Ara estic al Consell d'Europa, i no estic en el dia a dia del que s'està fent a Andorra. Estava segur, com és el cas, que les perspectives concretes ja vindrien d'altres ponències. Per tant, a partir de la meva experiència, però també de la visió des de fora amb l'experiència des de dintre, em vaig preguntar què és el que podria aportar, i el que em vaig dir és que potser podem també intentar pensar en gran angular, pensar *out of the box*, i aquest és el propòsit d'aquesta ponència. No pensar únicament des de la realitat sinó des de la potencialitat. No únicament des del què i el com, sinó des del per què i per a qui i des del qui. Des del sentit, que és una paraula que té tres sentits: el de direcció, el de significat i el de sentiment.

Dues perspectives de partida

Per tant, imaginem que premem el gran angular i intentem contemplar o plantejar-nos aquesta aproximació a l'espai Andorra-Pirineus, des de, per mi, dues grans perspectives de partida. La dels reptes definidors de la nostra era i la de les grans qüestions definidores del camí col·lectiu de la humanitat a la Història.

Reptes definidors de la nostra era

Crec que si n'haguéssim d'escollir uns quants, jo diria que són la globalització de la societat de la informació i l'emergència de la intel·ligència artificial, el canvi climàtic i la sostenibilitat mediambiental, la supervivència de la nostra espècie sobre el planeta; i jo crec que des d'Europa hi ha un gran element definidor, que és el projecte polític i pràctic de la construcció europea, que es fa cap a dintre, cap als europeus, però també com la construcció exterior de

la Unió Europea, d'Europa com un actor en el món. Per construir l'ordre global. També, evidentment, hi han grans crisis: la crisi del 2020, la de la covid, la d'Ucraïna, la de la desigualtat. Des d'aquesta perspectiva global, jo crec que, si volem construir aquest espai pirinenc, hem de fer-ho també en gran angular; preguntar-nos o fer-nos preguntes sobre:

- Com aprofitar les possibilitats o afrontar els reptes de la globalització de la societat de la informació i de l'emergència de la intel·ligència artificial a les nostres vides?

- Com contribuir a la sostenibilitat mediambiental i, en la lluita des del canvi climàtic, construir aquesta dimensió pirinenca? Com pensar en les seves implicacions globals i per nosaltres, particularment al Pirineu?

- Com contribuir, si apostem per aquest espai pirinenc, a la construcció europea i aprofitar les possibilitats que ens ofereix, especialment tenint en compte l'acord d'associació Unió Europea-Andorra en negociació?

En el fons, podem mirar les coses en diferents perspectives. Jo, en el meu llibre *Salir del Callejón del Gato. La deconstrucción de Oriente y Occidente y la gobernanza global*, parlo de la "nau espacial Terra destí futur". És a dir, estem tots en el mateix vaixell. En el fons, la nostra navegació no és tant el fet de construir el Pirineu, o Europa, o el que sigui: és fer possible la navegació de la humanitat dintre del planeta cap a les generacions futures. Aquesta és una perspectiva que hem d'incorporar també quan pensem en això.

Grans qüestions definidores del caminar col·lectiu de la humanitat a la Història

Per això, també, el gran segon gran angular que jo hi posaria és el que deia de les grans qüestions definidores del caminar col·lectiu de la humanitat en la Història. Hi ha una qüestió prèvia en tot això. Perquè hi hagi un caminar en la Història, hi ha la qüestió del *qui*. La humanitat, el *nosaltres* dels humans, s'ha estructurat al llarg de la història en diferents dimensions. Sloterdijk, en un dels seus llibres que es diu *En el mismo barco*, diu que primer els humans es reproduïen o produïen els *nosaltres* per relacions tribals, de parentiu. Després hi ha hagut les grans cultures, les llengües, com a estructuradores de grans *nosaltres*. Això ha tingut després una expressió a les *polis*, als estats. Finalment, hi hauria un últim repte d'assumir la nostra condició comuna humana, com a construcció d'un gran *nosaltres* global. Una de les grans característiques que ha tingut aquesta construcció del *nosaltres* que camina en la història ha sigut que ha estat fonamentalment una construcció d'un *nosaltres* enfront o davant dels *altres*. Aquí estem parlant que uns som andorrans, altres catalans, altres francesos. Però tot això pressuposa que hi ha un *nosaltres* i un *vosaltres*. Això també pressuposa que vivim en diferents encarnacions al llarg de la història però que mentalment vivim a la *polis*. Tanmateix, en el pensament polític xinès clàssic la unitat natural no era la *polis*: era la *tianxia*. La *tianxia* és tot el que hi ha sota el cel. És a dir, el repte del pensador polític era crear una comunitat on tot el que hi ha sota el cel estigués estructurat en un únic ordre polític *tianxic*, haurien dit els xinesos. El fet que hi hagi *polis*, pressuposa altres *polis* i la relació entre elles. En aquest sentit, els Pirineus, dintre d'aquesta construcció històrica, poden ser una estructura d'un *nosaltres*, o una línia; perquè tota construcció de *nosaltres* a l'espai pressuposa la frontera. El lloc a partir d'on comença l'altre.

Les fronteres, en molts casos al llarg de la història -també és el cas dels Pirineus-, moltes

vegades han sigut fronteres naturals. El Pirineu és un lloc de frontera. El lloc a partir del qual comencen els altres? En la tradició romana, els altres eren els bàrbars. No dic necessàriament aquí, però mentalment hem viscut amb això. O és el lloc on fem un nosaltres? És un lloc de frontera, o és un lloc de trobada? Crec que aquesta és una gran qüestió a plantejar-nos quan es considera el Pirineu.

Plantejar-nos dues grans qüestions

Si això és quelcom permanent, en la realitat contemporània crec que es poden plantejar dues grans qüestions.

D'una banda, aquestes fronteres existeixen i són avui fronteres entre estats. En el cas d'Andorra, des de l'any 1993 com a Estat amb la Constitució. Aquesta construcció d'estats, que sobretot en el cas d'Espanya i de França, són per l'escala europea grans estats, on els centres de poder són llunyans del Pirineu, i aquest, per tant, és el límit on arriba el poder d'aquells estats. El fet que Andorra s'hagi constituït en estat i que pugui parlar de tu a tu amb França o amb Espanya significa que dona una possibilitat -com potser no n'hi havia abans- de diàleg diplomàtic entorn del Pirineu, que abans no existia. Això jo crec que és una realitat i una potencialitat nova.

D'una altra banda, l'altre gran eix innovador -que fa uns setanta anys no existia- és que Espanya i França són membres de la Unió Europea i estem en negociació de la participació d'Andorra en una fórmula *sui generis* al mercat interior amb l'acord d'associació. D'alguna manera, el que s'està negociant ara no és exactament el fet que Andorra sigui un estat membre de la Unió Europea; però sí que sigui una fórmula de participació en el projecte polític de la construcció europea. Això té moltes plasmacions tècniques. La ministra ho sap millor que jo i l'ambaixadora ha sigut ambaixadora a la Unió Europea. Jo ara no entraré en això, però té aquest significat.

Per mi, això també ens porta a una pregunta: aquesta construcció europea, es tracta únicament de donar una fórmula a un estat que s'ha constituït en termes històrics d'una manera recent, amb la Constitució del 93, o és una oportunitat per posar sobre l'agenda la construcció d'un nosaltres col·lectiu que és el Pirineu? Llavors, per aquesta construcció, jo crec que això ens porta a qui som nosaltres. Fins a quin punt som pirinencs?

L'alcalde de Puigcerdà parlava del sentit de pertinença. I com som nosaltres? El fet que nosaltres ens sentim nosaltres, car és un sentiment -no és únicament quelcom racional-, té molt a veure amb la construcció d'identitats col·lectives. Suposa un imaginari col·lectiu. És a dir, que tots, a més de cerdans, andorrans, urgellencs, de l'Arieja o d'on sigui, ens sentim també alhora francesos, catalans, espanyols, europeus; però també pirinencs. Això com es pot construir?

El Pirineu i nosaltres, i el nosaltres del Pirineu

En aquest sentit, jo crec que el Pirineu pot ser la línia a partir de la qual ja no som nosaltres, i per tant, és terra ignota, i per tant ens abstenim, ja no entrem en contacte? O bé pot ser un nosaltres diferent? Aquest és el repte per mi: que aquest nosaltres diferent sigui un nosaltres que ha de ser partint de dues idees clau, que són les identitats múltiples i el contracte social.

D'una banda, les identitats múltiples. Tots tenim moltes identitats, i alhora la identitat de cadascú és única, car és una combinació irrepetible d'identitats col·lectives. Les identitats col·lectives no són necessàriament contractes d'adhesió. En aquesta construcció de la dimensió pirinenca, jo crec que hi ha la qüestió de la construcció del nosaltres com a sentiment imaginari a l'imaginari col·lectiu, de pensar en pirinenc; però també una qüestió de contracte social. És a dir, és un projecte polític al qual es vol donar una dimensió operativa (que ja la té, perquè hi ha tots els projectes de l'àrea funcional Poctefa, etc.). Alhora, jo crec que hi ha una gran pregunta en el moment de la sostenibilitat global: aquest contracte social, aquest pacte, és entre nosaltres, entre els pirinencs? O és entre nosaltres i el Pirineu? Quan dic el Pirineu com a subjecte, ho dic també perquè part de l'objecte d'aquest pacte hauria de ser també, no únicament, com explotem millor nosaltres els Pirineus, com podem fer coses junts, que als andorrans, als cerdans i als de l'Arieja els vagi millor; sinó que això hauria de ser també per salvar el Pirineu. Per preservar el Pirineu. Per defensar el Pirineu. Perquè fent aquest pacte intentem assolir quelcom que sols no podem fer. Si els cerdans, els andorrans o qui sigui intenten fer el millor del món, amb la millor intenció del món, que això sigui molt bo per al Pirineu, però els de la comarca del costat fan el contrari, el resultat total és que no hi haurà Pirineu. Per preservar el Pirineu, ho hem de fer entre tots. Quan dic entre tots, per suposat els que viuen als Pirineus. Tots són necessaris. També és necessària la Generalitat de Catalunya, Occitània. També són necessaris els estats de França i d'Espanya. I la Unió Europea. I fins i tot, si podem les Nacions Unides, també millor.

Qui?

Per construir això, per mi hi ha una gran qüestió, que és: quin és el punt de partida?. Quan parlem del punt de partida, en parlar del Pirineu, per mi almenys, i més aquí a Prada i més que enlloc a Prada, es fa present "lo Pirineu", en llenguatge pre-Pompeu Fabra, del *Canigó* de Verdaguer. Car el *Canigó* de Verdaguer, fa -almenys per als catalans, per a la gent de cultura i llengua catalana- una narrativa en què el nosaltres, l'essència de la qual venim, ve d'això, del Pirineu. Pràcticament, ens parla de "lo Pirineu" com si fos un ésser viu, Verdaguer. Aquest sentiment de "lo Pirineu" com quelcom definidor de la nostra identitat crec que és important reivindicar-lo. Perquè és important per als pirinencs, però és important per a tots. Jo crec que és un gran actiu cultural, el Pirineu, del qual no hi ha una consciència suficient a Europa. Fins i tot més enllà del veïnatge més immediat, jo diria més enllà de Barcelona o Tolosa, no són un referent en l'imaginari col·lectiu dels europeus, els Pirineus. Els Alps, sí que ho són, per a la majoria. Quan a un europeu li dius, estigui a Noruega o a Sicília, que pensi en les muntanyes, tothom pensarà en els Alps. No pensa en el Pirineu. El Pirineu és per al senyor de Barcelona que ve aquí a la Cerdanya, però no va molt més enllà. Això també és una inèrcia cultural europea.

Per tant, crec que hem de pensar en el Pirineu en termes culturals. Com es crea això? I també en el Pirineu en termes ecològics. Com un subjecte que hem entre tots de preservar. I que és important per a nosaltres mateixos, perquè visquem i gaudim del Pirineu; però crec que també és molt important per a tots els europeus i per tots els humans -i això s'ha de fer o s'ha d'argumentar davant la Unió Europea- perquè és un actiu per a Europa, i per al món. Que els

Pirineus sobrevisquin en un moment de canvi climàtic, etcètera, no és una qüestió de l'u per cent dels catalans: és una qüestió de tots els europeus. I és això quelcom que hem de lluitar.

Què?

Cal parlar del "qui", i també del "què". Car aquest "qui", aquesta construcció de la història, es fa amb una consciència del "qui", però també del "què"; i per això ens hem de preguntar per la narrativa, per l'argument de l'obra col·lectiva que interpretem, les idees o creences que mouen la història i es realitzen en elles. Perquè, en el fons, això del Pirineu és una idea. Recordo, quan estava al meu despatx a Prat de la Creu, que el Joan Ganyet i l'Antoni Pol em van venir a veure per dir que volien promoure la creació d'una regió pirinenca, i tal. Crec que el primer que vaig dir és que en prenia nota i que en parlaria amb el ministre d'Exteriors d'Andorra, que em sembla que era el Gilbert Saboya en aquell moment, i bé, que ho aniríem veient. El fet és que avui estem tots aquí, el fet és que la Ministra d'Exteriors d'Andorra hagi dit el que ha dit i el Secretari d'Estat de la Unió Europea d'Andorra... Això no era evident al principi de la meua estada a Andorra. Per tant, hem recorregut un camí. S'ha fet tot? No. Però *éppur si mouve...*: estem caminant. Crec que això és important. Crec que les preguntes són com plantejar això en la perspectiva global de la construcció europea i de l'acord d'associació europea d'Andorra, i el sentit últim de les coses que s'han plantejat. Quin és el contingut des del punt de vista econòmic, ecològic, social, institucional d'infraestructures. Vosaltres ho sabeu molt millor que jo.

Com?

I, per finalitzar, hi ha la qüestió del "qui", la del "què", i la del "com". El "com", per mi té tres dimensions:

- En el pla dels paradigmes, es tracta de construir un joc de suma positiva en lloc d'un joc de suma zero. No únicament gestionar el que existeix, sinó fer possible el que no existeix. Passar de la competència a la complementarietat, a les identitats múltiples, la dimensió de la nau espacial Terra, com he dit. Però també té implicacions per a Andorra. Andorra ha viscut de ser l'excepció, i la negociació de l'acord d'associació significa integrar-se en la regla, en un joc que sigui beneficiós per a tots -per a Andorra també, naturalment- i pensar conjuntament el Pirineu.

- Segon pla amb el "com": el de la narrativa i la imatge. M'ha semblat molt interessant el que ha dit el Landry Riba sobre l'espai dels Alps, la convenció alpina, etcètera. Jo ara aquests anys que estic a Estrasburg, el que sí que us puc compartir, és que els Alps són una referència a Europa que no són els Pirineus; i que estan presents en la cultura, en la tradició. Que tenim un repte de construir aquesta marca *Pirineus*. Davant dels pirinencs mateixos, per descomptat, però també globalment i en aquest sentit penso que molt del que s'ha dit dels Alps -em remeto al que ha dit el Landry- és una bona pista per pensar en pirinenc.

- En el pla dels instruments, s'ha mencionat la Comunitat de Treball dels Pirineus, l'àrea funcional de Poctefa del 2021 al 2027, l'espai pirinenc que s'està plantejant a l'acord d'associació... Tot això jo crec que en el fet o el repte de crear projectes són molt importants els instruments; però també crec que és molt important saber qui. Filosofia Kennedy: "no

preguntis què pot fer Amèrica per tu, pregunta què pots fer tu per Amèrica". No preguntis què pot fer el Pirineu per tu, pregunta què pots fer tu pel Pirineu. Aquest tu hem de ser tots: la Unió Europea, els estats -França, Espanya, Andorra-, Occitània i Catalunya, en aquest cas, les comarques, els ajuntaments, però també les associacions. El fet que hi hagi un projecte global de salut, és molt important.

Això existirà en la mesura en què siguem capaços d'il·luminar-ho, de donar-ho a llum dintre de nosaltres mateixos. D'alguna manera, a mi, en aquestes coses, sempre em ve la imatge del cilindre de Trotski. Vaig fer la meua tesi doctoral sobre el canvi polític, i les teories de la revolució parlen del cilindre de Trotski, basat en una frase de Trotski, que va dir que sense el partit bolxevic, el descontentament popular seria com el vapor no encapsulat en un cilindre. Hi ha un vapor del Pirineu. Aquest vapor està en tots nosaltres. La qüestió és, com podem fer un cilindre per captar-ho? Hi ha algú que parlava d'una plataforma. Pot ser una plataforma. Pot ser el que sigui; però aquest vapor que existeix, del que aquí en aquesta atmosfera ens n'adonem, com podem fer un cilindre que pugui moure una locomotora? Aquest és el repte. De fet, vaig dir que aquesta era una ponència en gran angular. És una ponència maièutica: no té una pretensió de donar resposta; però sí potser de contribuir a la reflexió i aportar preguntes, amb el convenciment que vosaltres teniu molta més i millor capacitat que jo, que no estic ara en el dia a dia del Pirineu, de donar la resposta. Espero haver-hi contribuït i haver inspirat perquè entre tots construïm aquest cilindre per tancar aquest vapor del Pirineu que tots sentim i que està en aquesta atmosfera.

Moltes gràcies.

Manuel Montobbio i de Balanzó,
doctor en Ciències Polítiques, diplomàtic i escriptor